

חשבון נפש

בימים אלו, ימים של חשבון נפש פרטי בעיקרו, יש מקום גם לחשבון נפש ציבורי. לפנינו מאמר של אחד מגדולי הדור הקודם הרי"ל מימון זצ"ל. מאמר חודר ונוקב, היוצא מלב תמה וכואב, ודברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב...

א

אין אני יודע מי אתם ואיפה הנכם, חברים לדעותי, אשר אליכם הגני פונה בדברי אלה. עוד לא מצאתיכם, אבל מאמין אנכי בלבי, כי צריכים אתם, כי מחויבים אתם להמצא באיזו פינה מארבע פינות העולם. אין זה אפשרי שלא ימצאו אף יחידים בתוך המזרחי, שאוכל לקרוא אותם בשם חברים-לדעה, אשר יבינו לרעי ולמחשבותי וירגישו את הגיגי.

ואת חברי לדעה אלה אני מבקש ומחפש.

יודע אני כי דיוגנס בשעתו ביקש בעזרת הפנס שבידו בן אדם, אדם, שיהיה ראוי לשם זה — ולא מצא. ואין כל פלא אם לא מצא בחפושיו בן אדם הראוי להקרא אדם, כי לא בפנס, לא בנרות יגלוהו... צריכים להרגישו, להרגישו גם בקרן חשכה, באופל...

ואני מרגיש כי אמנם ישנם עדיין בתוכנו בני אדם כאלה, חברים לדעה, שיש להם לבבות והם מבינים ומרגישים את הדברים היוצאים מן הלב...

הפוגעים מחוץ

ולפני חברים לדעה כאלה אני רוצה לשפוך את מה שנצטבר בלבי, להקל את משא רוחי המעיק עלי. נפשי כואבת, אלפי קולות צורחים בי, ואני מרגיש צורך מיוחד לשפוך את שיחי בחיקם, להביע לפניהם את צערי וכאבי, להציע לפניהם את טענותי וקובלנותי כלפי המזרחי, לעשות לפניהם דין וחשבון של נפשי, ולא אעלים מהם מה שאני חושב ומהרהר על המזרחי בהוה ובעתיד. איך אני יכול למצוא מנוחה לנפשי עד אשר ידעו הם, חברי לדעה, על ספקותי, פקפוקי ותלונותי.

הגני קרוב לזקנה, ואולי באמת הגני כבר זקן, ואני יודע ומרגיש כי אין בעולמי הפנימי אלא דרך אחת, יחידה — דרך המזרחי. מזרחי אני בכל רמ"ח אברי ושס"ה גידי, מזרחי בלי שם לווי — ובלי כל תוספת. התורה — זו הדרך שלי, תורה בלי כל שתוף של ערכים אחרים, אוהב אני את ארצי, ארץ ישראל, משום שהתורה והמסורה שלנו הניחו את חותם הקדושה על ארצנו והקדישוה, „קדושה לשעתה וקדושה לדורות“. חובב אני את שפתנו העברית, משום שזוהי שפת התורה. יודע אני להעריך את ערך העבודה העברית, משום שלפי דת תורתנו הקדושה, צריך ומחויב אני לתת משפט הבכורה לאחי בני עמי על אחרים בכל ענפי הכלכלה, ומוכן ומוזמן אני להשקיע את כל כוחותי וכשרונותי בפעולת המזרחי, משום שבטוח אני כי דרכו של המזרחי, זוהי דרך התורה — דרך אחרת אין.

ויודע אני ומכיר כל אותן הטענות, הישנות והחדשות, של המתנגדים לנו בתוך

הרב י"ל הכהן מימון

הציונות, במרכז או בשמאל, כל אלה הכופרים בתורת האומה ואינם מאמינים במסורת ישראל ודתו. ובכל זאת אין אני רוצה לזוז, אף כמלוא השערה, מהעוגה אשר עגתי לי בימי נעורי. מתנגדי יאמרו: „מה לך אצל תורה ודת? כלך לך אצל יושר וצדק של התורה הסוציאלית החדשה, — „תורה“ זו עולמה יותר גדול ויותר רחב מתורה שלך, שכבר נזדקנה ונתישנה“. יאמרו: „המציאות טופחת על פניך, כל החיים הולכים ומתקדמים, הדור הולך ומתרחק ממך ומהזיויתך, ורק אתה המזרחי, הנך נשאר עומד וכלוא מתוך עקשנות מרובה בחוגך הצר והמוגבל, כי רעיון רוח על תורה שכבר בלתה, התעך בתהו לא דרך“; יאמרו — ואין קץ ואין סוף לכל אשר יאמרו נגדי, ונגדכם חברים לדעה, אשר כמוני אתם מאמינים בקדשי האומה ובמסורתה. בכל זאת בדעתי אני עומד, ושחק אני בלבי, להגיונם הקר והיבש כשחיה־עץ, לועג אני לסברותיהם ולראיותיהם הלקוחות מן השוק ומספרות חוליין שאין לה „אתמול“, ובטוח אני כי גם „מחר“ לא יהיה לה.

ברשות עצמי, רשות היחיד של אומתי ותורתי, הנני עומד, ולא אצא לרשות הרבים, הרבים יותר מדי... יען מה? יען טוב לי קב משלי, משל עמי, מעשרה קבים דעות של דעות זרות ונכריות לי ולנשמתי. חלומי, חלום המזרחי, — זהו הוגי ואוני. הוגי זה דל הוא בעיני מתנגדינו, אבל זהו רכושנו, אנו טפחנוהו וכולו שלנו — נשמתי נשמתינו.

והפוגמים מבית

גירסא דינקותא שלנו לא שכחתי, וכמאז ומקדם — המזרחי הוא משאת נפשי וחלום חיי; ואולם מודה ומתודה אני לפניכם: תהום עמוקה מפרידה בשנים האחרונות בין מזרחיים כמותי ובין המזרחיים של עכשיו המושלים בכיפת המזרחי ובקופתו, — ותהום זו אי אפשר לסתום במלים ובנאומים, וגם לא ביד עריצה... איני יכול לעמוד תחת גג אחד עם אלה המבקשים להאפיל בטליחתם על המגרעות והנגעים שבתוך תנועתנו. לדעתי, אין לך דבר מסוכן יותר מסמיות עינים ומהוואה עצמית. ומשום זה אני אומר: חובה עלינו להביט בעינים פקוחות על מעשי המזרחי ופעולותיו תיו ולגלות את הלקויים והפגומות שבהם — על מנת לתקנם; ועד כמה שידנו מגעת מהויבים אנו לבדוק בחורין ובסדקין של תנועתנו ולבער כל חמירא וחמיעא דאיכא ברשותנו — זו חובתנו. יש לחפש ולפשפש, לדון ולחקור היטב, האם המעשים האלה על פי צורתם ומהותם ואיכותם מגבירים את השפעת המזרחי על עבודת הישוב והבנין; לאור הנר של הבקורת הנאמנה צריכים אנו לבדוק בשבע בדיקות את כל ענפי־פעולותינו כדי להיזכר אם התוכן והאופי, הדמות והתבנית מתאימים לתעודתו של המזרחי, ואם יש לקוות כי על ידי המשכת המעשים והפעולות בצורה כזאת תוכל תנועתנו להיות בעתיד הקרוב או הרחוק למעין מתגבר של חיים, של דעת ושל הרגשה דתית־לאומית, ולנהר־שאינו־פוסק, של מאויי־נפש והתלהבות ודבקות וקרבות הצבור והיחיד בעד הרעיון הדתי־הלאומי שאנו דוגלים ומתגדרים בו.

השגיו של המזרחי

אמנם, חברים לדעה, איני רוצה להקטין את ערכם של המעשים והפעולות האלה. פעולת המזרחי להכשיר את הציונות, וגם להכשיר את הקרקע ואת הלבבות בתוך היהדות החרדית למען העבודה הלאומית — קובעת ברכה לעצמה.

לחברים לדעה — במזרחי

אולם בכל זאת חובה עלי להגיד לכם, חברים לדעה, כי עם כל חשיבותם של המעשים והפעולות האלה, אני, כחבר מזרחי אינני שבע רצון מהם כל עיקר. אין אני מתבייש להודות בפניכם גלוי ומפורש, שאחרי עבור עלי כארבעים שנה של מזרחיות עם כל גלגוליה ופלוגיה־זרמיה, הגעתי למדרגה זו שממנה אנכי סוקר את כל האופק המזרחי, לארכו, לרחבו וגבהו, ואני עומד ובוחר ובודק את כל מעשינו, את כל מה שפעלנו, מתבונן אני בעין פקוחה על הדרך אשר עברנו בה, על כל המכשולים אשר רגלינו התנגפו בהם, על כל המפלות ועל כל הנצחונות אשר רכשנו לנו בדמי לבבנו ובמוח־עצמותינו; ומתוך השקפה כזו ומתוך סקירה בהירה כזאת לאחור וילפנים, לימין ולשמאל, למטה ולמעלה, יש אשר יולדו במוחי שאלות וספקות, תביעות וקובלנות על פני כל השטח של המעשים והפעולות האלה.

ואת התוסס בלבי ומנקר במוחי וצובט וצורב בנשמתי אני רוצה להביע לפניכם — ובראשונה על החנוך שלנו.

ב

אין להתחמק מבקורת

„הציקתני רוח בטני“, וחשתי בקרב לבי ובתוך תוכה של נשמתי את חובתי להביע בגלוי את דעותי ומחשבותי, הרהורי וספקותי על עבודת המזרחי בכלל ופעולת החנוך שלנו בפרט, אבל עוד טרם שנגשתי אל ה„מלאכה“, טרם הספקתי לגלות אף משהו ממחשבותי וספקותי אלה, והנה כבר שמעתי מתוך חוגים ידועים בתוך תנועתנו, טרוניות וקובלנות כלפי על שאני חושב לבקר בגלוי ובדפוס את מעשינו ופעולותינו. האנשים האלה חושבים כי כל חבר מזרחי נאמן חייב להאפיל בטליתו על המגרעות והנגעים שבתוך תנועתנו. הם חושבים לפי תומם שבקורת גלויה ואמתית תתן כח לסיטרא־אחרא משמאל או מימין לפתוח פיות המשטינים והמקט־רגים, ואפילו להרפות את רוחם של אלה שהרעיון חביב ואהוב עליהם. היו גם כאלה שהתחילו לחשוך בי, כי יש לי בבקורת זו פניה עצמית או מחשבה זרה, דעה מסותרת וחבויה שאני מעלימה ומבליעה בין השטין...

את האמת אגיד ולא אכחד: הייתי עובר בשתיקה על החששות והחשדים האלה. האנשים שאין להם קורטוב של הגיון וזיק של יושר — הם פחדנים וחשדנים, ואנכי לא הייתי מוציא אף רגע אחד לבטלה כדי להתוכח עמהם, לולא מכתב אחד שקבלתי מאת „חד מן חבריא“ אשר לפי הודאת פיו ועדות עצמו הוא „חבר לדעה“, והוא כותב לי כדברים האלה:

„קראתי את מאמרו הראשון „לחברים לדעה במזרחי“, והריני מתכבד בתור חבר לדעה לפנות אליו ולבקשו בכל לשון של בקשה להפסיק את דברי הבקורת שלו כלפי עבודת המזרחי. יאמין לי כבודו כי בתוך שורות המזרחי ישנם אלפי חברים המוקירים אותו ואת עבודתו לטובת המזרחי ומוסדותיו, מוקירים אנו אותו בתור רב ומורה אשר במאמריו ובספריו גלח לנו את המאור שברעיון המזרחי, אבל דוקא מתוך הוקרה זו אנו מבקשים אותו להבליג על צערו ואל גא יוציא החוצה את המלים המחלחלות בנפשו וצורבות בנש־מתו כשפוד מלובן. בטוח אני כי כל דברי הבקורת שלו יהיו נכתבים מתוך מחשבה טהורה וכוונה רצויה, אבל מי כמוהו יודע כי בימים האלה דוקא

הרב י"ל הכהן מימון

המלה האמתית שנאמרה מתוך דעת נקיה אין היא משמיעה הד, אין לה בת קול והיא נשארת יתומה. ויש גם שאותה המלה הניתקת מפינו או מעטנו, — משייגה את ההיפך ממה שהיא רוצה, ממה שהיא מכוונת. ומשום זה במטותא: אל נא ימשיך את מאמריי הבקורת שלו. אל תגידו בגת, אל תבשרו בחוצות ירושלים — פן ישמחו חברי ה„אגודה“ ...

חבר לדעה”

לדאבאי לא הודיע לי „חברי לדעה“ את כתובתו, כדי שאוכל לענות לו תשובה ישירה מפה לאוזן, ומשום שברור לי כי בתוך חברי לדעה הכא והתם ישנם רבים כאלה החושבים כמוהו, כי בקורת המעשים מזיקה ומפסידה — הרי אני מוצא לי לחובה לפרסם את תשובתי ברבים, ודוקא בתוך מאמרי זה:

חכמינו אמרו: „אם רואה אדם שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו“, ועצת חכמים זאת טובה ומועילה היא לא רק לאדם פרטי, אלא גם לצבור שלם, ואפילו לממלכות ולאומות שלמות. לא רק בחיי היחיד, אלא גם בחיי הכלל ישנן תקופות רבות אחריות, זמנים ומצבים מיוחדים ובלתי רגילים, אשר מחמת קצרי מאורעות ומפני סבות מסוימות, יש להם ערך גדול וחשוב, ומבחינה ידועה הם משמשים אבן בוחן לכחה ועוצם ידה של החברה, במובן החומרי או הרוחני. ולפיכך נעשים זמנים אלה שעת כושר „לבוא חשבון“, לסכם את הנכסים הרוחניים, לבקר את הערכים הישנים, לספור ולמנות את הצדדים החיוביים והשליליים, המעלות והחסרונות של החיים הקודמים, כדי לדעת מה לזרות ומה להבר, מה דורש תקון או חלוף ומה ראוי לשכלול ולשמירה מעולה.

במצב כזה ובפרקי חיים כאלה עומדות עכשיו לא רק ממלכות גדולות וקטנות, אלא גם קבוצות ותנועות לאומיות, וסתם צבורים וחברות שונות, מאותם שיש להם מטרות מיוחדות ושאיפות ידועות. בכל העולם מורגשים ועוזעים וכל אחד מהקבוצים המיו-חדים שבתוך העולם הצבורי הגדול משתדל להחזיק מעמד, מפקד צבאיו, מגביר חילים, מביט סביבותיו, חוקר לתכליתם של העבר ושל ההווה שלו ומתכוון לקראת העתיד. הכל מפשפשים במעשיהם ובודקים את חשבונותיהם בשעת חירום זו, בשעת חשבונו הגדול של העולם המתנועע ומתהפך ביסוריו, — כי מי לא נפקד בעת כזאת?

וגם אנו, כל אלה מאתנו הנאמנים לתנועתנו — למזרחי, נפקדנו, ואף עלינו לבקר את מעשינו, כדי לדעת אם לא שגינו בדרכנו, ואם שגינו — איך לתקן את המעות. עוד מספר חדשים ותנועתנו נכנסת לשנת הארבעים של שנות קיומה, והיא צריכה ומחויבת לבקר את פנקסה, למשש את דופקה ולבדוק את חשבונותיה ולפשפש במעשיה, כדי לדעת: כמה פירות הביא עמל שנות קיומה, ומה לעשות, כדי להגדיל ולהרבות את היכול, ולחפש ולמצוא דרכים בעתיד לעבודה יותר רחבה ועמוקה ויותר פוריה. מתוך מנוחה וכובד ראש ובלי הונאה עצמית, צריכים אנו לעשות את חשבון הנפש שלנו: לפשפש במעשינו, לבחון ולבדוק את דרכינו ואת הרכוש שרכשנו, או את ההפסד שהפסדנו, ולהכיר את שגיאותינו ולא להעלים עין מן האמת, גם בשעה שתהיה מרה מאד. ואשר ל„אגודה“ — וכי בשביל שלא לתת מקום לחברי ה„אגודה“ להיות „עליו נצחון“ — לא נתריע אנחנו בגלוי על הקלקלה ועל ההפ-

לחברים לדעה — במזרחי

קרות הדתית שבחיינו הצבוריים? ... „זבובים של בעלי ראתן“ אלה המוצצים כל מכה טריה ונהנים ממנה — יערב להם, יבושם להם; אבל אנחנו, חלילה לנו להאפיל על האמת. אדרבה, נחפשה דרכינו, יתבררו ויתלבנו הדברים, ומובטחני כי הכח החיובי שברעיון המזרחי הוא חזק כל כך, עד שאין לחשוש, שהאמת הערומה תוכל לבטלו או להתלישו.

ועל הכח החיובי שברעיון המזרחי, — רוצה אני לדבר אתכם, חברי לדעה במזרחי. אין אני רוצה לדרוש לפניכם ב„מעשה בראשית“ של המזרחי. רוצה אני לדבר אליכם בגילוי לב, כאשר ידבר איש לחבריו הקרובים אליו ברוח. רחוק מלבי הרעיון להתלבש בתגא של מורה ולהתעטף באצטלא של רב או מתרברב הרוצה שהכל יהיו כפופים לו ושומעים ומאזינים לדבריו. רוצה אני לדבר אתכם מלים אחדות על אודות הרעיון של המזרחי, רעיון החינוך הדתי.

תעודתו של חנוך המזרחי

את חטאי אני מזכיר: אני הייתי הראשון בתוך תנועתנו אשר דרשתי כי הפעולה העיקרית, היסודית של המזרחי בארץ ישראל — תהא עבודת החנוך. אני חשבתי, וחושב אני גם היום, כי כדי להרחיב את מסגרת המזרחי ולהעמיק את דעותיו והשקפותיו דרושה לנו פעולה רוחנית גדולה, כדי לחנך את העם ולהכשירו כגוי קדוש. התנועה הדתית-לאומית שלנו צריכה להזון מאש של התפעלות רוחנית, לינוק כח וליה מאת מבועי המחשבה הישראלית, ולהיות מקושרת בתורת האומה ומסורתה ונשאת על כנפי רוחה; ומתוך הכרה זו הרגשתי כי יחד עם העבודה החומרית, המדינית והכלכלית, שהמזרחי משתתף בה יחד עם סיעות אחרות כדי לבצר לנו עמדה בארצנו, — יחד עם זה דרושה לנו, בתור חטיבה מיוחדת, העבודה הרוחנית, החנוכה, כית, כדי לחנך ולגדל לנו, לתנועתנו, כחות מוסריים ורוחניים, כחות תורניים גדולים וחשובים, שיהיו הם מסוגלים להיות בעתיד כחות-מניעים של המזרחי כולו. הרגשתי ואני מרגיש גם עכשיו, כי כדי להבטיח את עתידו של המזרחי, על פי הרעיון המקורי והיסודי שלו, צריכים אנו לחנך את עצמנו ועוד יותר את בנינו אחרינו, להחדיר בלבם את המזרחי בשלמותו ובמקוריותו; להחדיר בהם משחר ילדותם את האמונה באלהי ישראל ובתורת ישראל, את ידיעת התורה ואת האהבה לתורה ולכל קדשי האומה; ובטוח הייתי כי עבודה-חנוכית שתהיה עברית מקורית, שרשית, תורנית ומסורתית במלוא מובנן ועומקן של המלים האלה, היא אשר תגדל לנו, למזרחי, אותם הכחות המוסריים שיהיו דרושים ונחוצים לנו בעתיד הקרוב או הרחוק למען תחיית האומה בארצה ועל פי תורתה ומסורתה.

בידי מי יופקד החינוך המזרחי

אבל כדי שעבודה חנוכית זו תהיה בטוחה מראש בהצלחתה, הדגשתי לא פעם אחת בכתב ובעל פה כי החנוך שלנו צריך להיות כולו חנוך מזרחי בכל ההיקף והעומק שאנחנו הכנסנו לתוך שם זה. החנוך שלנו צריך שיהיה כולו, מן המסד ועד הטפחות, מגן הילדים ועד בתי הספר התיכוניים — חדור ברוח שלנו, ברוח המזרחי. המורים בתוך מוסדות החנוך ואלה המפקחים עליהם מוכרחים הם בעצמם להיות נאמנים

ה ר ב י" ל הכהן מימון

לתנועתנו ולדעותיה והשקפותיה. מורחיותו של המורה שלנו צריכה להיות תנאי-עקרי מוקדם כשהוא נכנס לשמש בתור מחנך לילדינו וצעירינו, וכל וותור ופשרנות בנדון זה גורמים רעה רבה למורחי ואת נפשות ילדינו הם קובעים. המורה בבית הספר של המורחי צריך להיות בעצמו מורחי תצוב מחלמיש, כדי שידע להגן על רוח המורחי בתוך עבודתו החנוכית בכל קשיות-העורף וברצון של ברזל. הוא צריך להיות מאורגן ומחובר בתנועתנו שלנו לא חבור מיכני כי אם חבור אורגני, שהמורה יהיה מדובק ומחובק ומקושר עם המורחי בחבלים של אהבה ובעבותות של מסירות נפש. המורחי צריך להיות נשמתו של המורה, המנהל והמפקח במוסדות החנוך שלנו, עד כדי שישמשו הם דוגמה לתלמידיהם וחניכיהם במסירותם למורחי.

כך היתה דעתי והשקפתי מן היום הראשון שהמורחי התחיל לעסוק בעבודת החנוך בארץ ישראל, ועל מנת כן ומתוך השקפה זו צריכים היינו להמשיך את עבודתנו בשדה החנוך ולהרחיב אותה, „מדן ועד באר שבע“. ואולם אחרי עשרות בשנים של עבודה חנוכית על ידי המורחי בארץ ישראל כמדומני שלא רק רשאים אנו אלא שמחויבים אנחנו לעשות את חשבון הנפש ולשאול את עצמנו: מה נתן ומה הוסיף החנוך הזה — למורחי? לא אקפח את שכר העבודה הזאת, ואני יודע בברור ובכל הוודאות כי בתי הספר שלנו בכל משך שנות קיומם הצילו עשרות אלפי נפשות ילדינו שלא יתגאלו בפת-בג החנוך הציוני הכללי שהוא כולו משוה, „מבית ומחוץ בכופר“. בזמן האחרון התחילו בתוך חוגים שונים של הציונים הכלליים לקטרג על המורחי שאיננו נלחם כמותם — נגד זרם החנוך של הסתדרות העובדים. ויאמר הדבר גלוי ומפורש: לנו, למורחי אין כל הבדל בין החנוך הציוני הכללי ובין החנוך של זרם הפועלים. לפי דעתנו והשקפתנו: שניהם כאחד מסוכנים לרוחו ונשמתו של הילד העברי. חנוך לאומי בלי דת, בלי מסורה ובלי מצוות מעשיות אינו אלא חנוך מזויף, „לאומיות“ תלויה על בלימה, מלה ריקה — שקר גדול; ולנגד חנוך הפקרי כזה אין כל ספק שבתי הספר של המורחי משמשים כעין תריס בפני הפורעניות של החנוך ה„לאומי“ הערטילאי שההפקרות הדתית מרובה בו על הלאומיות הריקנית, ואולם כשנכנס המורחי לתוך עבודת החנוך היתה כוונתו לא רק להציל את ילדינו מכפירה דתית, אלא גם להחדיר עמוק עמוק בתוך לבם את האמונה השלמה בה ובתורתו ואת ידיעת התורה והיהדות בכל העומק וההיקף. המורחי בעבודתו החנוכית שאף לגדל ולחנך דור צעיר שישא את דגל המורחי ברמה ושימשיך בעתיד את שלשלת מסורת המורחי, — ואני שואל עצמי מתוך כאב-לב ויסורי נפש עמוקים: איפוא הם אלפי התלמידים שאנחנו חנכנו וכבר גמרו חוק למודיהם במוסדות החנוך שלנו ויצאו והיו לאנשים מבוגרים, — מדוע אין אנו רואים אותם בתוך שורות המורחי?

היכן דור ההמשך?

הרהורים נוגים ומרים מנקרים במוחי וצובטים את לבי ונשמתי, ואין אני יכול עוד הצפינם. מהרהר אני: האם מכל חניכינו אלה יקומו מספר אנשים שידאגו גם הם, כמוני וכמו שאר חברי לדעה, את דאגת עתידו של המורחי? האם בתוך אלפי התלמידים האלה שקבלו מאתנו חנוך דתי-לאומי ימצאו למצער איזו מאות חברים שיתארגנו ויתאחדו יחד כדי לשמור על הגחלת של התנועה הדתית הלאומית שלנו

לחברים לדעה — במזרחי

— שלא תכבה? מה קבלו התלמידים מאתנו, ממחשבותינו ומדעותינו? איזה חלק מרוחנו — חדר לרוחם הם? האם יכוונו גם הם את מעשיהם והגיונותיהם לפי השקפת המזרחי שרכשתי לי בעמל רב, בעיון וחקירה, בימים ללא מגוחה ובלילות נדודי שינה? עוד מעט והשארית הדלה של זקני המזרחי תסתלק, תרד מעל הבימה ותפנה מקומה לאחרים, לבאים אחריה, — ומי מן החניכים האלה הכין את עצמו, הכשיר את נפשו, חיוק את רצונו לבוא ולעמוד בשורה הראשונה ולהיות מופת לרבים בעבודת המזרחי? בין אלפי הצעירים שנתחנכו בבתי ספרינו אין הם נמצאים מפני שלא חנכום לכך, לתפקיד הגדול שעליהם למלא בשעת דמדומים זו. ובוזה אשמים אנחנו, אנו הזקנים...

אנחנו פשענו ומרינו. אנחנו גרמנו בעצמנו, על ידי פשרנות, דו פרצופית, המלצות וידידות נעורים — להמעיט את דמות המזרחי ולטשטש את צורתו בתוך החנוך שלנו. הרכבנו מפקחים לראש החנוך הדתי לאומי אנשים, שפרקם נאה וזקנם מגודל. ודעתם מעורבת עם הבריות — אבל לא עם המזרחי. הכנסנו מנהלים ומורים לבתי הספר שלנו אנשים קלי-הדם או קלי-הדעת, המסוגלים לכוון את פניהם לכל הרחות שבעולם, — אך לא לרוח המזרחי. המפקחים על החנוך שלנו יכולים להיות קרובים ברוח אל ה„אגודה“, כרוכים אחרי הרביזיוניסטים ומראים לפרקים פנים שוחקות גם למזרחי, אבל בתוך תוכם ומעומק לבם והכרתם — רחוקים הם מן המזרחי ומדעו-תיו ועקרונותיו כרחוק מזרח ממערב. המורים בבתי הספר שלנו — נודה על האמת — רבים מהם ואולי רובם אין להם כל קשר רוחני ומוסרי וגם לא ארגוני עם המזרחי. וישנם גם כאלה שההתנגדות למזרחי מחלחלת כארס בתוך לבם ונשמתם, — ואל „ידיים אמונות“ כאלה מסרנו אנחנו בעצמנו את ילדינו, את דור העתיד שלנו, שיחנכו אותו ברוח המזרחי...

ועל זה עתידים אנו לתת את הדין.

2

...ואני עוד לא חדלתי מלחפש אתכם בין צללי בני האדם העוברים על פני — וקוראים את מאמרי. את חברי לדעה הנעלמים הנסתרים אני מבקש, חברים למחשבה, להכרה ולהרגשה אשר אם יקראו את דברי אלה, יחדרו גם לרוח המרחפת על המלים ואל הנשמה השוכנת בקרבן.

כי למה אכחד: בין אלה שקראו את דברי על חנוך המזרחי, ואחרי כן הביעו לי את התנגדותם או הסכמתם — לא מצאתי אף אחד שהרגיש את כל הצער והכאב והמרירות שתסו בקרב לבי בשעה שכתבתי את מאמרי זה. מצדדים שונים שמעתי גם הסכמה וגם התנגדות לדברים שנכתבו בדם לבבי ובמוח עצמותי, אבל הוברר לי, כי גם המתנגדים וגם המסכימים קראו את דברי באופן שטחי, הללו נהגו והללו התרגזו, אבל הצד השווה שבהם: כאלה כן אלה תלו בי בוקי-סריקי — ולא ירדו לסוף דעתי. כראשונים כן גם האחרונים חשבו כי בעיקר דורש אני להכניס את ה„מפלגתיות“ לתוך החנוך שלנו, אותה המפלגתיות שאחרים התחילו לראות בה סכנה לאחדותנו הלאומית ושרבים או מעטים צווחים עליה ככרוכיה.

הרב י"ל הכהן מימון

לא חנוך למפלגתיות צרה, אלא ברוח עקרוניתה ואמנם מודה ומתודה אני כי אנכי איננו תמים דעה עם אלה ה„צוחנים“ הרואים ב„מפלגתיות“ סכנה לקיום אחדותנו. בתור מזרחי יודע אני כי „תעודתנו היא לקרב ולא לרחק, לבנות ולא לסתור, ללכת בדרכי נועם ושלום ולהשכיך שלום ואהוה בקרב המפלגות השונות“ (מתוך „כרוז“ הראשון של המזרחי), אבל חושב אני כי אולת ופתיות היא אם באים ודורשים בשם ה„אחדות“ כי המפלגות תוותרנה על השפעתן בתוך הצבור ועבודת הכלל. כל אחד מאתנו חפץ באחדותה של האומה, אפס כי לא תהיה זאת אחדות של גושים ורגבים, המתדבקים לגוש מוצק אחד בלי כל תנועה, כי אם אחדות המפלגות, שיחד עם התאחדותן יודעות הן גם את עצמן ואת מגמתן, ועלובה היא האחדות המיוסדת על שעבוד הדעות ובטול המושגים. הרשות לכל אחד לשנות את השקפותיו ואת דעותיו מתוך הכרה ומתוך התבוננות, אבל חלילה גם ליחיד, ועל אחת כמה וכמה לרבים, לסיעות ולמפלגות שלמות לכבוש את דעותיהן ולוותר על דרישותיהם המפלגתיות בשביל השלום והאחדות.

כך היא דעתי והשקפתי כאיש-מפלגתי, בתור מזרחי, אבל בכל זאת לא חשתי ולא עלה על לבי כי צריכים אנו להכניס לתוך החנוך שלנו אותה המפלגתיות הצעקנית שכל כך אנו מכריזים ומתריעים עליה ברבים. אינני רוצה להכניס את החנוך שלנו לתוך אונקלאות וצבתות של סעיפים ולחתמו בגושפנקא מפלגתית. אבל אם דברתי על ה„מזרחיות“ החסרה לגמרי בתוך החנוך שלנו כוונתי בעיקר וביחוד לרוח המזרחי, לדעותיו התורניות-המסורתיות ולהשקפותיו הדתיות-לאומיות. ואילו היו המורים שלנו מזרחיים מלגו ומלבר, אילו היתה המזרחיות חלק מנשמתם, כי אז היו מרגישים את החובה להשתדל ולהשתמש בכל כח השפעתם כדי להכניס אותה רוח ואותן הדעות וההשקפות לתוך לבות צעירינו וחניכינו אנו.

ומותח אני קו תחת המלים האחרונות, משום שאני אינני שולל את זכות קיומו של החנוך המזרחי כפי שהוא בצורתו של עכשיו. חנוך כזה היה מביא ברכה מרובה ליהדות, אילו היו בתי הספר הכלליים מתנהלים על פיו ולפי רוחו ודרכו וסדר הלמודים שלו. החנוך ה„לאומי“ שהציונים הכלליים מתימרים בו, הרי לפי עדותם של מורים וסופרים מובהקים שאי אפשר לחשוך אותם לא במזרחיות ולא בקנאות יתירה — אין בו כלום מיהדות היהדות היונקת מן המקור ומן העבר המסורתי. בתי הספר הכלליים, מלבד השלטת השפה העברית, אין בו כדי לשמש תוכן חיים, ועניות הרוח נשקפת בו מכל פנה. הוא מגדל דור של בורים ועמי הארץ אשר גם „פסוק תנכ“י ככתבו וכלשונו אין בפיהו“, „דור צעיר אשר לא ידע סדורה של תפלה ולא ידע לברך על התורה ואשר גם ספרות ימי הביניים תהיה חתומה לפניו בשבעה חותמות“ (מתוך עדותו של המגות, המורה הסופר ק.י. סילמן ב„התור“ שנה ד' גליון ל"ט). ובשביל דור צעיר כזה בודאי היה יכול החנוך של מוסדות המזרחי להצילו מן העם-ארצות ולהכניס ללבו איזו לחלוחית של יהדות מסורתית, — אבל בשום אופן אין חנוך כזה מספיק בשביל חניכינו וצעירינו אנו, אשר אנחנו רוצים ושואפים לחנך אותו על ברבי היהדות השלמה והמלאה.

בתקופתנו האחרונה, תקופת הלאומיות הערטילאית מכל תורה ומסורה, התחילו לדאבוננו גם רבים מן הצעירים שלנו להפסיק ממשנתם ולהזניח את תורתם. ההשפעה החיצונית של הספרות החדשה שהיא מלאה דעות וזרות ונכריות — אורבת גם

לחברים לדעה — במזרחי

לנפשות ילדי בני ישראל החרדים; ובשעת חירום כזאת ליהדות, למסורת היהדות ולתורה, צריכים ומחויבים היו מורי המזרחי, אם רק היה ניצוץ של מזרחיות בלבם ובנשמתם, לעשות את כל המאמצים, ולחפש דרכים כדי להכניס ללבבות חניכי בתי הספר שלנו את האהבה העמוקה, אהבת-עולם לתורת ישראל, לגדולי ישראל ולחכמי ישראל האמתיים. הם, המורים שלנו, אשר לידם מסרנו את נשמות בנינו ובנותינו לטהרן ולקדשן ולתקנן מכל פגם — אסור היה להם לחקות את מעשי המחנכים האחרים ולעשות את ספרי החנוך החדשים קבע וחובה, אלא מחויבים היו לפתוח לרווחה לפני חניכיהם את שערי התורה, את המקורות הראשונים, ולגלות לפניהם את המאור שבתורה, להרגילם בעיקר לחדור אל העומק, אל ההתהומות ואל רויה הכמוסים של תורתנו עד שימצאו וירגישו ויחשו כי גם לפני ולפנים של צמצום הלכות פסוקות, גם מבעד לפקעת חוקים וסעיפים, דינים ומנהגים, יכולים למצוא שירת חיים עזה, רטט קדושה ורוממות-נשמה, המית-נפש, צניעות, טהרה ואצילות, נכסי אמונות ודעות, גצים וניצוצות הנתזים משלהבת-יה שבתוכם ומציתים אש בלבבות.

ואל התורה הזאת, ללמוד וללמד אותה לכל רחבה ועמוקה והיקפה, — צריכים היו המורים שלנו להקדיש את כל כשרונותיהם הפדגוגיים ואת כל שעות ההכנה והלמוד בבתי-ספרנו.

כיצד עלינו לחנך את בנינו

אפשר, כי דעתי זאת תראה בעיני המורים שלנו ואולי גם בעיניכם חברים לדעה, כדעת זקנים שכבר עבר עליה כלה. אנכי אינני מאמין כי ספרותנו החדשה על כל צורותיה תחנך לנו דור נאמן לעם ולארץ ולמוסר היהדות, אבל תחת זאת אני מאמין באמונה שלמה, כי תורתנו שבכתב ושבעל פה, אם רק מלמדים אותה מתוך דחילו ורחימו ומתוך הבנה בהירה ועמוקה ופנים מסבירות — מסוגלת היא להכניס בלבבות חניכינו-צעירינו אהבה עזה ועמוקה, אהבה בלי מצרים לאומתנו, לארצה, לשפתה ולכל קדשיה. מרגיש אני בכל רמ"ח אברי, כי כל מאמר הלכי או אגדי, או מדעי שבספרותנו העתיקה — הוא אבר מהויתנו הרוחנית. אני אינני שומע קול אלקים אלא מתוך ספרות זו שהיא ירושה לנו מדורי דורות. אני מרגיש מתוך הרגשה עמוקה, כי נשמת כל דורותינו, נשמתנו הלאומית, עצודה וגנוזה בחביוני ספרותנו הקדומה, כל מלה ומלה שבתוכה רוויה וספוגה מרוחם ונשמתם של אבותינו הגדולים בכל הדורות, מתוכה אני שומע ומאזין ומקשיב את דפיקת לבה של אומתנו. לדידי ברור, כי רק תורתנו זאת, התורה המיוחדת לנו, אשר בתוכה אנו מוצאים את המבטא האמתי היחיד של נשמתנו, את התוכן העמוק של ישותנו ומהותנו, רק תורה נצחית זו תוכל לעשות גם את בנינו בינתנו הלאומי לבנין נצחי, לבנין עדי עד.

ואולם אם גורה נגודה, ואם השעה דורשת ומחייבת, ואם צרכי ההנהגה תובעים מאתנו להכניס גם למודי-חול לתוך תכנית הלמודים שלנו, הרי מחויבים היו מורי המזרחי להכניס לתוך לבות תלמידיהם את ההכרה ואת הדעת להבדיל בין הקודש ובין החול, לתחום תחומים בין קדשי הקדשים של ספרותנו העתיקה ובין חולי החולין של הספרות החדשה, להעמיד מחיצות, גבולות, בין גדולי ישראל וקדושי שנטעו חיי עולם בתוכם ובין יוצרי הספרות העברית החדשה — „שאין לה פרי אלא פרחים“ ...

הרב י"ל הכהן מימון

ומה נחזה אנחנו בחינוך המזרחי של עכשיו? מה עשו המורים שלנו כדי להכניס אהבה וחבה ויראת הכבוד והרוממות בלבות תלמידינו-חניכינו כלפי תורתנו המסור-תית? אילו מחיצות העמידו הם — בין קדשי הספרות העתיקה שלנו ובין הספרות החילונית של עכשיו? האם השתדלו הם בעבודתם החנוכית להגן ולשמור ולהבליט את תכנית חנוכנו המיוחד — מה שמציין אותנו, מה שמבדילנו מן התועים? האם הטביעו הם את חותם היהדות המקורית — על בתי ספרנו ועל עבודת ההנוך שלנו?
על שאלות אלו אנסה להשיב.

ד

מספרים בדיחה שנונה:

רבי חיים מבריסק (זצ"ל), כד הוה טליא, כבר שית, כבר היה חריף ופקח ובינה יתירה היתה בו. הוא למד אז תורה מפי מלמד תינוקות אחד שהיה מחסידיו של הרבי מסלונים. פעם אחת נודמן הרבי מסלונים לאותה העיר שרבי יוסף בר (אביו של רבי חיים) ישב אז בתוכה על כסא הרבנות. הלך המלמד החסיד להקביל פני רבו והוליך אתו גם את תלמידו הפעוט. הראה הרבי מסלונים פנים של אהבה וחבה לילד, וכבר אותו בתפוח. חטף הילד את התפוח והתחיל לאכול בלי ברכה.

— חיימקי! — נוף בו המלמד — בלא ברכה?

— אתה חייב בדבר, — אמר הרבי מסלונים לחסידו המלמד — בודאי לא ראה אותך מברך קודם שאתה טועם איזה פרי, ומשום זה גם הוא איננו מברך.
— הרבי מסלונים בכבודו ובעצמו חייב בדבר. — החזיר הילד היימקי תוך כדי דבור — המלמד, הרבי שלי, בוודאי לא ראה את כבודו שיברך קודם האוכל, ומשום זה לא נהג גם הוא לברך...

דוגמה אישית עדיפה בחנוך מהטפה מכוונת

הבדיחה הזאת עם כל החדוד שבה, יש בתוכה גם הרבה מן האמת. המלמד, המורה, משפיע על תלמידיו חניכיו לא רק על ידי תלמודו וחנוכו, אלא גם, ואולי עוד יותר, על ידי מעשיו ומנהגיו. והלא כך אומרת גם הפדגוגיה החדשה: „אי אפשר לצוד את נשמת הילד בלמודים מופשטים. הילד מתחנך ביחוד על מראה עיניו“. מוהו של תינוק הוא לפעמים רופף וקשה לו לקלוט את תורת בית רבו כדבעי, אבל הסתכלותו של הילד במעשיו ובמנהגיו היום יומיים של רבו, היא שמשפיעה הרבה על נשמת הילד ורוחו ונשמתו. ואמנם, חברים לדעה, אנחנו שנתחנכנו בתוך ה„חדר“, הלא יכולים אנו להודות כי גדולה היתה ההשפעה הרוחנית והמסורתית שקבלנו מאת ה„מלמדים“ שלנו מתוך ההסתכלות במעשיהם ובמנהגיהם. מלבד הלמודים שהיו גלמדים מתוך אהבה ואמונה, מתוך אהבה בלי מצרים ל„חומש“ ול„גמרא“ ומפר-שיהם, ומתוך אמונה עמוקה בקדושתם המסורתית, שהשאירו בלבותינו, לבות חניכינו-החדר, רשמים כל כך חזקים, — הלא היה לנו המלמד שלנו למופת, או יותר גכון: לתורה שלמה, במעשיו ובהתנהגותו אשר נטעו בתוכנו מוסר ומדות, אהבת תורה ויראת שמים. החדר היה מתנהל אמנם בלי כל סדר, בלי שיטה ובלי הדרגה, אבל תוכו היה רצוף אהבה עמוקה לכל קדשי האומה. עלוב היה החדר בחיצוניותו, אבל

להורים לדעה — במזרחי

בפנימיותו היה דבר אחד גדול וקדוש, „מורשה קהלת יעקב“ — התורה, סם החיים של האומה; ותורה זו הקדושה שנטעה חיי עולם בתוכנו, חמדה גנוזה זאת בת-שמים, קבלנו אותה מאת ה„מלמדים“ שלנו, מתוך קדושה וטהרה ואמונה. יד ביד היו שלובים הלמודים מתוך הספר, ומנהגיו ותהלוכותיו של המלמד, והאחרונים השלימו את הראשונים. הם פעלו הרבה להשפיע שפע של קדושה ושל יראת שמים ויראת הטא על נשמותינו ועל מעשינו אנו. לא היתה כל סתירה בין תלמודם של מלמדינו ובין מעשיהם. ואנהגו ידענו, וכולנו הרגשנו כי תורתו של המלמד שלנו לא היתה מן השפה ולחוץ, וכי היה לו יחס פנימי ושייכות נפשית לכבית ורוחנית לאותם הדברים שהוא מלמד אותנו. המלמד של „החדר הישן“ היה זהיר במצוה קלה כבחמורה, וכך היה מחנך ומדריך גם אותנו ללמוד וללמד, לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתנו באהבה. המלמד שלנו עם כל העניות שלו שהיתה מנוולתו, היה אומר מתוך תמימות: „חבר אני לכל אשר יראוך“. וכך היה חבר לא רק לחברה של „תהלים“, משניות או ש”ס, אלא גם לחברות של צדקה שונות: חברת „בקור חולים“, „הנוף יתומים“, „פרנסת עניים“, „הכנסת כלה“, וכו’ וכו’. מי מאתנו לא פגש — ביהוד בערבי שבתות — במלמד, כשהיה מהלך יחד עם חברו, מלמד שכמותו, ומטפחת אדומה בידם כדי לקבץ נדבות בשביל „יורד“, שהיה אולי אחד מן ה„בעלי בתים“ שלהם והם לא גלו את שמו אפילו לצנועים? מי מאתנו לא מצא את המלמד יושב בלילה על יד מטתו של עני חולה, מהפך משכבו, משתתף בצער המשפחה ולפעמים גם מטפל ביתומיו? והוא, המלמד, אך חבר פשוט היה ב„חברות-סוציאליות“ אלו, בלי התמנות של גבאות ובלי שום פרס של כבוד, כי על כן אך „מלמד“ היה. וזוכר אני מלמד זקן, אשר אצלו התחלתי ללמוד „גמרא“, שבכל יום ששי אחר הצהריים היה סובב עם „קופת רבי מאיר בעל הנס“, זו קופסת הרש של הישוב הישן, וכמה גדולה היתה שמחתו כשהצליח פעם לשלטה חדשים לשלוח ל„אמרכלי-הכוללים“ סכום מסוים לטובת ארץ ישראל. הרבה „חובבים“, „לאומיים“, ו„ציונים“, — מאש האהבה הזאת של המלמד לארץ ישראל, הדליקו הם את נרותיהם...

והנה ה„חדר“ היה ל„בית ספר“ וה„מלמד“ היה ל„מורה“ — ומה קרה?

המורים אינם מתאימים לתפקידם

בתי הספר הכלליים ומוריהם (במשוכחים שבהם הכותב מדבר), מעמידים את היהדות כולה רק על „תורה שבלב“, ויהדות דתית, הדורשת גם מעשים חיוביים ואינה מסתפקת רק במחשבה טובה בלבד, יהדות שהיא לא רק „חובת הלב“ אלא חובת הגוף כולו, עם כל רמ”ח אבריו ושס”ה גידיו, יהדות של מצוות עשה ומצוות לא תעשה, — יהדות כזו, לדעתם, איננה זכאית להתגדר בשם „לאומיות“, ואינה נכנסת לתחום התוכנית של החנוך הלאומי. ואין לי במאמרי זה כל עסק עמהם. אבל רוצה אני לדבר כאן על בתי הספר והמורים שלנו, של המזרחי, ושקילגא הרמן ורשותא להגיד דברים ברורים וגלויים: המורים שלנו (מלבד יחידים, שרידים) עם כל הכבוד לבשרונות הפדגוגיים שלהם, אינם מסוגלים להשפיע על ידי מעשיהם שפע של אמונה ושל קדושה על נשמות צעירינו-חניכינו. אין אני רוצה להאמין כי ישנם בתוך ציבור המורים שלנו כאלה המתחסים בקלות-ראש ליהדות המעשית.

הרב י"ל הכהן מימון

רוצה אני להאמין כי המורים שלנו, רובם בכולם, הם שומרי מצוה כהלכה, אבל אין בהם אותה קשיות העורף שהיתה ל„מלמד“ של „החדר“ הישן, להגן על בית גנויה של האומה מתוך הרגשה של אהבה ואמונה. בפרקים הקודמים כבר הדגשתי כי אין אני רוצה לזלזל בעבודתו החנוכית של המזרחי ולהמעיט את דמותו, אבל מרגיש אני, וכמדומני שגם אתם, חברי לדעה, הנכם שותפים להרגשה זו, כי איזה „עיקר חסר מן הספר“; חסרה בבתי הספר שלנו רוחניות מרוממת ומאצילה, חסר ניצוץ־יה, — חסרה קדושה! אי אפשר לי להחניק בגרוני את השאגה ולקבור אותה במעמקי הלב לפני התפרצה: המורים שלנו לא הצליחו להתדיר לתוך לבות צעירינו המת־חנכים על ידם, אהבה רבה לתורה ואהבת עולם ליהדות הדתית, המסורתית! והסיבה היא פשוטה: גם המורים שלנו, רובם, זקוקים הם עצמם ל„חיים שיש בהם אהבת תורה ויראת שמים“, המורה בבתי ספרינו צריך היה להיות בעצמו תורני־דתי במלוא־מובנו של המלים האלה ולכל עומקן והיקפן. אהבתו לתורה ולדת, לספרות דתית ותורנית צריכה להיות לא „מן השפה ולחוץ“ אלא אהבת אמת ואמונה, קבועה ונטועה בעומק גשמתו. אולם הריני מרשה לעצמי להגיד כאן את האמת עם כל המרירות שבה: האהבה לתורה ולדת שבלכות רבים מן המורים שבמחננו אנו, — היא אהבה התלויה בדבר. הם משתמשים בתורתם רק בקרדם לחפור בה, ואינם מוכנים ומסוגלים להביא קרבנות כלשהם על מזבח האהבה הזאת, ואת הדבר הזה יודעים ומרגישים גם תלמידיהם־חניכיהם. פקחים ומפותחים המה ילדינו שעיניהם פקוחה על כל מעשיו של המורה והמחנך — גם מחוץ לכותלי בית הספר, והם יודעים ומכירים, כי אין בלב המורה אותה האמונה התמימה ואותה האהבה העמוקה לקדשי האומה שבהם הוא מבקש לחנכם. בואו והכנסו לתוך בתיכם של מורי המזרחי ותוכחו לדעת כי ברבים מהם גם ספרי התלמוד אינם מצויים, ועל אחת כמה וכמה שלא תמצאו אצלם לא ספרי הלכה ולא ספרי אגדה ומוסר. המורים שלנו הם לצערנו מן האחרונים להביא ברכה לתוך ביתם מן הספרות הדתית־הלאומית העתיקה או החדשה. צאו ובדקו ותמצאו כי מספרם של המורים שלנו שחתמו על ספרי „מצפה“, „מסדה“ וכדומה — עולה הרבה על אלה שחתמו על הוצאת „מוסד הרב קוק“; והרי עוד פרט אחד, מכאיב ודוקר: יודעים אנו כמה גדולה היא השפעת העתונות על רוחו של הדור הצעיר, והנה יש לנו בארץ כמה עתונים יומיים, אשר לא ראי זה כראי זה, אבל הצד השווה שביניהם, שדרכם להתיחס באדישות גמורה, או גם בשלילה, ליהדות הדתית ולקדשי המסורה של האומה. כנגדם — יש לנו רק עתון יומי אחד „הצופה“ אשר עם כל טענותינו נגדו מנקודת השקפת המזרחי, הריהו העתון היומי היחידי הלוחם מלחמת היהדות המסורתית. וכמה צער ומרירות מצטברים בלב, כשרואים ויודעים אנו בוודאות גמורה, כי קוראי „הצופה“־ בין מורי המזרחי הם מעטים, מעטים מאד, לעומת אלה מן המורים שלנו הנותנים משפט הבכורה לשאר העתונים — וכדי כאב ובזיון.

עניה היא שפתי, אוצרותיה נתדלדלו, ואין אני מוצא את המלים הדרושות כדי לבטא באמצעותן את כל הצער והמרירות שנצטברו בתוך לבי למראה התוצאות של החנוך שלנו — לאחר עבודה חנוכית של חצי יובל שנים בערך. קפאו הדמעות בעיני ואינן יכולות להתפרץ התוצה. זוהי בכיתי הפנימית, בכיה של חבר, אשר חבריו הקרובים ביותר אליי, שעבדו אתו במחיצה אחת עשרות שנים, אינם רוצים להבין

לחברים לדעה — במזרחי

לרוחו, ולהרגיש בכאבו. אולם ביותר זועף וכואב הלב, לא על מעשיהם של המורים אלא על תלמודם, על תוכנית הלימודים של בתי הספר שלנו.

ה

תוכנית הלימודים — פגמיה וליקוייה

חכמינו אמרו (שבת כ"א, ב'): מצות חנוכה נר איש וביתו. והיה אחד מגדולי אדמו"רי החסידות. רבי מאיר מפרימישלאן, רגיל להכניס לתוך מאמר הלכי זה גם כוונה שניה, אגדתית, פיוטית, וכך היה אומר ומבאר: — „מצות חנוכה“ מצות החינוך לילדי ישראל כיצד? הנרות הקטנים הללו קודש הם וצריכים אנו להדליקם, אבל במה מדליקין? ואיך מחנכים אותם? על שאלה זו באה תיכף התשובה: „נר איש“, איש ישראל צריך ומחויב להדליק בראשונה את נרו הוא, לחנך את עצמו תחלה, ואחרי-כן „וביתו“, יכול ורשאי ומוכשר הוא לחנך גם את בני ביתו...

ומספרים כי פעם אחת שאל שר החינוך ברוסיה את אחד מגדולי הרבנים המתנגדים, את רבי יצחק מוולוז'ין: — מאימתי, מאיזו שנה מתחילים לחנך את הילד? — הילד — החזיר הרב תוך כדי שאלה — צריכים לעסוק בחנוכה עשרים שנה טרם שנוולד!... את אביו ואמו ואת רבו צריכים לחנך מימי טל ילדותם הם, כדי שיהיו מוכשרים אחרי כן לחנך את בנם ואת תלמידם.

ושניהם, אדמו"ר החסידים ורבים של המתנגדים, לדבר אחד נתכוונו: ההורים והמורים שותנוכו בעצמם בדרך טובה וישרה, שיש להם אומץ לב, רוח נדיבה, אצילות נפש, יושר ותמימות, אמונה ומסורה, רק הם יכולים ומוכשרים וראויים לחנך את בניהם ותלמידיהם ולטעת בלבבם הרך את הטוב והישר וכל מדה נכונה; לעומתם ההורים והמורים, שמעשיהם הם אינם מתוקנים, הללו אף אם בשבע עינים יביטו אחרי צעדי בניהם וחניכיהם להדריכם בדרך ישרה לא יועילו כלום, ולא יצליחו „ליטול את הקיסם מבין שיני הילדים“ — כל זמן ש„ישאו את הקורה בין עיניהם“ הם. והלכה פדגוגית זו מכוונת באופן ישר לא רק אל ההורים והמורים אלא גם אל אלו ספריי-החנוך שמתוכם ועל פיהם מתנכים את ילדינו.

זה כחצי יובל שנים, איסתרא בלגנית המזרחי מקשקשת: „חנוך דתי-לאומי, תרבות מסורתית-לאומית“ וכדומה. שאיפות יקרות של אצילות הרוח, מחשבות טובות ומועילות; אבל המלים האלה הן ספוגיות בפירושן ונשמעות להרבה פנים. מלים מצלצלות אלו, גדול היה ערכן בפרק השחר של תנועתנו, עם הנץ החמה שלה, אבל אין זה אות חיים ותנועה וצמיחה, כשעברו ימים ושנים, והמלים האלה שהן בבחינת „סתמא קתני“ אינן מתערטלות מנרתיקן ומתפרטות ומתפרדות, אלא מתלכדות לפתגמים קרושים מאובנים, והן הולכות ונמסרות מפה לפה כמושג בלי תוכן, ולפעמים, כאסימון שנמחקה צורתו, ועדיין הוא עובר-לסוחר בזכות אבות, דרך מנהג והרגל.

מקומה של הספרות העברית החדשה בתוכנית הלימודים חנוך דתי לאומי — מהו? מזרחי ותיק, מאמין ונאמן, אי אפשר לו עכשיו להסתפק בסיסמה סתומה זו. הוא דורש בירור דברים, גילוי צורות, דברים שבמציאות,

הרב י"ל הכהן מימון

דוגמאות של ממש, — אבל לצערנו הדוגמאות מעציבות, משאירות מקום לספקות, לפקפוקים, להסוסים עד כדי יאוש.

והרי דוגמא: בתוך תכנית הלימודים של בית הספר שלנו, של המזרחי, תופסת „ידיעת“ הספרות-העברית החדשה מקום רחב למדי. כשם שצריכים התלמידים שלנו לדעת פרק בתנ"ך ושעור בתלמוד, כך אי אפשר להם, „לברך על המוגמר“ ועל הסיום, אם אינם יודעים להרצות „כהלכה“ על סגנונו של פרישמן ועל שירתו של ביאליק וגם של גורדון, „והא בלא הא לא סגי“. ואמנם אודה ולא אבוש, מפני המלעיגים: „כשאני לעצמי, הריני מפקפק מאד, אם בכלל צריכים היינו להכניס את הספרות החדשה בתור „למוד של חובה“ לתוך תוכנית-הלימודים שלנו (שומע אני מרחוק את ה„חוכא ואטלולא“ מצד המורים שלנו...), ואולם אם כך גזרה „חכמת הפדגוגיה“ של זמננו, הלא לפחות צריך שתהא בידנו נפה שקולטת את הסולת ופולטת את הסובין והפסולת; וכמה מכאיב ומחפיר הדבר, אם למשל (אין זה משל אלא עובדה!) בבית הספר שלנו, צריכה ומחויבת בת ישראל כשרה לכתוב „חבור“ או להרצות בעל-פה על תוכן השיר „קוצו של יו“ד“ ליל"ג, שהרבה יותר ממה שיש בו שירה — יש בו מן הלגלוג והזלזול כלפי היהדות המסורתית בכלל וכלפי גדולי רבני ישראל בפרט. „רבי ופסי הכוזרי“ אשר גורדון שם אותו מטרה לחצי לעגו ב„שירו“ זה, מטוס שלפי דעתו לא ידע מקרא מפורש בנביאים, היה אחד מגאוני הדור, אשר באהבתו לעם ישראל ולארץ ישראל היה „משכמו ומעלה גבוה“ מכל המשכילים בימים ההם, וגם בבקיאותו בתנ"ך לא הגיע גורדון לקרסוליו (הוא היה ממש סופר ומונה בעל פה כל חסרות ויתרות שבתורה!), אבל בת ישראל תמימה זאת שאבותיה הכניסוה לתוך בית הספר של המזרחי על מנת לחנכה לדת וליהדות מסורתית — אינה יודעת כל אלה. בית הספר הדתי-לאומי מחייב אותה לשגן את שירו ההתולי של גורדון, שהיה לועג לכל קדשי מסורת ישראל, שהיה שונא תכלית שנאה את היהדות הדתית, וגם ל„חבת ציון“ התיחס בטטול והתול ובבת צחוק אש-מדאית, ומתוך „שירו“ זה היא קולטת לתוך מוחה ולבה את ההכרה כי רב מישראל „נשמתו תתריח, אין בה אף אחת מן הגדות המשוכחות שנצטיינו בהן זרע קודש, בני ברית; על ממון ישראל עינו לא תחוס, דרך שלום לא ידע, חמלה לו זרה“; ואני שואל את המורים שלנו ואת המפקחים על חנוך המזרחי: האם חושבים הם, כי סופר-משורר כזה שנגע ופגע לא פעם אחת בנשמת נשמתנו ושהיה סורק את בשר מסורתנו במסרקות של ברזל, האם משורר-סופר זה, אשר קופה של איבה ומשטמה ליהדות המסורתית ונושאי דגלה תלויה לו מלפניו ומאחוריו, מסוגל להכניס בלב חניכיו אהבה וחבה לקדשי ישראל ומסורתו? בשורה אחת עם הקריאה בספרי קודש מכניסים אנו גם את הקריאה בכתביו של פרישמן, בלי הבדלה והפרדה בין קודש לחול, וכך מצטייר במוחו הרך של הילד שלנו כי גם סופר זה הוא אחד מאלה שבנו את ספרות ישראל, והוא הולך וקורא אחרי כן, אם מתוך הוראה מצד המורים או מתוך רצון עצמי, את ספרו „במדבר“ שכולו מלא חרוף וגדוף כלפי תורת משה ורבן של הנביאים; ושוב אני שואל: האם מאמינים הם מורי המזרחי ומפקחיו כי כתביו של סופר זה (כבודו בתור סופר במקומו מונח) שהיה זורק כפעם בפעם קרט של חליתת וקורטוב של מרה כלפי מסורת האומה — מסוגלים לחנך את בנינו ובנותינו ברוח דתי לאומי, יהודי ומסורתי?